

THIS IS JERUSALEM TO ME

ירושלים שלי

פליס פזנר מלכין עלתה לישראל מארה"ב ב-1949. בהמשך ללימודיה באקדמיה לאמנות בפילדלפיה, ובמכון "בארנס", למדה בבצלאל בירושלים ובסורבון. התגוררה ופעלה בירושלים, בפרז, בניו יורק, פילדלפיה, חיפה ומאז שנות ה-70 בירושלים. משנת 1953 ועד לימים אלה השתתפה בעשרות תערוכות יחיד ותערוכות קבוצתיות בחו"ל וב ישראל במקומות כמו מוזיאון תל אביב (בה הוצגו כרוזתיה לתיאטרון הבימה, הקאמרי והמטאטא שהיו הכרוזות המצוירות הראשונות לתיאטרון בישראל). בשנת 2000 פזנר מלכין הציגה תערוכה בגלריית "מבט" בת"א. ופרסמה את הספר "פליס פזנר מלכין ציורים" בהוצאת איקן-מס מדיה, י.ם. בשנת 1993 פרסמה סדרת רישומי נופי פאריס בספרו של יעקב מלכין "ונקבן". פזנר מלכין אצרה את התערוכה הדוקומנטרית "אמנות פיגורטיבית יהודית: שלושת אלפים השנים הראשונות" המוצגת במוסדות חינוך שונים בארה"ב וב ישראל מאז שנת 1996. פעילותה הציבורית: בחיפה השתתפה פזנר מלכין בייסוד מרכזי התרבות והקהילה בית רוטשילד והמרכז הערבי-יהודי בית הגפן. יסדה וניהלה את בית הספר לאמנויות של בית רוטשילד. בשנת 1971 הקימה וניהלה את מרכז האמנויות הערבי-יהודי ליד מרכז בובר של האוניברסיטה העברית. פרסומיה כוללים: הספר "אמנות כאהבה", יחד עם יעקב מלכין, מסדה, 1975; סדרת האלבומים "אמנות כאהבה", מסדה, 1976; "לקסיקון האמנויות", (עורכת, יחד עם יעקב מלכין), מסדה 1975. בשנות השמונים החלה ביצירת סדרת הפורטרטים במיזם "ירושלים שלי" שהוצגה לראשונה ב"מרכז תרבות אמריקה" ב-י.ם, והתפרסמה בהוצאת מוסד ביאליק. חלק מתערוכה זו מוצג בשיתוף עם: "רשות הרבים", 50 פנים לתקווה ו"תמורה - יהדות ישראלית", כחלק מחגיגות ה-50 לירושלים. www.felicemalkin.com

מכתבי **יעקב מלכין**: ספרים: "צ'פלין וברכט", פן, 1963 "קולנוע וחופש האהבה" ארכיון הסרטים הישראלי 1964. "אמנות ההרצאה וארגון המחשבה המילולית", מסדה, 1970. "אמנות כאהבה", מסדה, 1975, "איכות החיים ותחיית הקהילה" מסדה, 1976. "ספרות התסריט" הקיבוץ המאוחד, 1985. "דיאלוג" קבצים לעיון ברטוריקה 1990. "ההרצאה הדיון והשכנוע", מסדה 1994. "במה מאמינים יהודים חילונים" (עב', אנ'), ספרית פועלים, 2000, "האמונה האתאיסטית של יהודים חילונים" בצרפתית עם הקדמה מאת אלכר ממי, אל אונס, פרז 2002, "יהדות ללא אל? יהדות כתובות, תנ"ך כספרות", (עב', אנ'), כתב/ספ' היהדות החילונית, 2004, "היהדות החילונית - אמונה, ערכים ורוחניות" (אנ'), רוס', ולנטין-מיטשל, 2004, "אפיקורוס ואפיקורסים - השפעת האפיקורסים וההגות של אפיקורוס ביהדות" (אנ') מיילן פרס וספריית היהדות החילונית, ירושלים 2007, "הגן של אפיקורוס - אתאיזם, יהדות וחתירה לאושר", חרגול-מודן, 2014 מחזות: "המרתף" - תסריט בבימוי שמעון ישראלי, 1964, "יונה ג'ונס" חיפה, 1965 "שיר השירים", חיפה, 1965, "ונקבן": ונפשו קשורה בנפשו, מסדה, 1993, "מדאה לאוריפידס" - גרסה עברית לעיבודו של ארצי'בולד מקליש, עריכה: ד.ב. מלכין על האוניברסלי בשלום עליכם", י.ל. פרץ, 1969, "קלזואפ" מסדה 8-1973 (יחד עם אורי קליין, איתן גרין, אירמה קליין, גידי אורשר, "לקסיקון האמנויות" מסדה, 1975 - ערך עם פליס פזנר מלכין, "ההגדה הישראלית החדשה" יהדות חופשית, 1995, "תרבות היהדות החילונית - בהשתתפות 22 הוגים וסופרים" (עב', אנ'), הוצאת כתר וספריית היהדות החילונית, 2006, כתב העת "יהדות חופשית", 1995 - היום. www.yaakov-malkin.co.il

ננסי דארל מק'קנה היא, צלמת עטורת פרסים ויוצרת סרטים, העומדת בראש ארגון הצדקה "SafeHands" כצלמת היא מתמקדת בתיעודי חיים, טקסים ומסורות של נשים ומשפחות ברחבי העולם. בשנת 2003 הקימה את ארגון הצדקה, SafeHands לאמהות, שחזונו הוא עולם שבו אף אישה לא תמות מהריון ולידה. מק'קנה בעלת תואר הוראה מאוניברסיטת מק'גיל ותואר באומנות מאוני' קונקורדיה במונטריאול. מק'קנה עבדה במדינות מתפתחות עבור ארגון Oxfam, ארגון הבריאות העולמי, הפדרציה הבינלאומית לתכנון הורים, הקרן הבינלאומית להגנה ולסיוע בדרום אפריקה ועוד. צילומיה התפרסמו ב: *Twins: Conception to Five Years, Woman's Experience of Sex and The Pregnancy and Birth* כתבה וצילמה: *Sarubona: Black & White Photographs of South Africa and Lesotho* 1982, וכן ספרים על חיי ילדים בהונג קונג, בישראל ובקואוולו שבדרום אפריקה, עבור Beens. היא קיבלה את פרס "Times Educational Award" למידע בשנת 1985 על ספרה על קוואוולו שבדרום אפריקה. SafeHands עבור אימהות" Band Aid Trust, Bond, European Union, Comic Relief, Family Guidance Association of Ethiopia, Federal Ministry of Health Ethiopia, FIGO, GlaxoSmithKline, Home Office, IPPF, Liverpool School of Tropical Medicine, Royal College of Midwives, Royal College of Obstetricians and Gynecologists, UNFPA, UNICEF, WHO www.nancydurrellmckenna.com

ירושלים שלי

THIS IS JERUSALEM TO ME

"ההכרה בחוסר האחידות כתנאי חיוני לאחדות העיר ירושלים מהווה בסיס לפרוייקט זה ולחזון החיים המשותפים בעיר".

המתווה של פרוייקט "ירושלים שלי" תוכנן במטרה לכלול ראיונות ודיוקנאות מצויירים ומצלמים של עשרות ירושלמים המשקפים את המגוון החברתי בעיר. הפרוייקט מבטא מגוון נדיר, של אמונות ורעיונות, חלומות ותקוות, המתגלים במפגש עם תושבי העיר.

תערוכת הציורים והציטוטים מדבריהם של הדמויות על "ירושלים שלי" המוצגת כאן, מייצגת מבחר מתוך המפגשים שנערכו במסגרת יישומו של פרוייקט ייחודי זה".

מהי ירושלים עבורי?

ירושלים היא עיר שהשקט מהדהד בה. אין עיר אחרת בעולם שבה אדם נתקל כה רבות בדממה. המדבר פולש לירושלים, לא רק בעמקים החודרים ומתפתלים בין הגבעות שעליהן נבנתה העיר, ועליהן היא משקיפה - הוא חודר לעיר גם בשתיקתו, אולי כמו השקט ששמע נביא במקום אחר, כשנוכח שאלוהים נכח בדממה...

אולם הדממה של ירושלים טומנת בחובה סערה מסוכנת שיכולה להוביל להתפרצות הרת אסון. הסערה הרדומה מורכבת מניגודים רבים, שאינם בני פתרון נראה לעין - קווים היוצרים מתח בין נקודות קיצון: המרחקים שהם תוצאת האמונה והידע, הדת, המסורת והתרבות, החוצצים בין קבוצות אתניות בקרב קהילות דתיות, פלגים דתיים בקבוצות אתניות, קבוצות אנטי-דתיות וקבוצות מכל הקשת הפוליטית - יהודים, מוסלמים ונוצרים. האיזון העדין ובדרך כלל יציב, בין הכוחות האלה - הוא סוד השקט הירושלמי, סוד האחדות שמדי יום כובש את המגוון, סוד שלמותה של עיר-שלם, ירושלים, "העיר המושלמת" ששמה הקדום, שניתן לה לפני כ-4,000 שנה, כבר הכיל בתוכו את ערגתה לשלמות, למלאות ולאחווה.

מרחקים ומרחבים אלו בירושלים נחשפים בכל פעם שפוגשים אדם עם משפחתו, ונגלים מן המפה הפוליטית/ חברתית/תרבותית/דתית המתארת אותם. המרחק האמיתי בין שתי שכונות סמוכות לעתים קרובות עולה על המרחק הגיאוגרפי ביניהן.

המרחק האידיאולוגי והדתי בין קבוצות החסידים השונות המתגוררות בשכונה אחת, עשוי להיחשף לפתע בעת התפרצות אלימה, בו ההבדלים עולים על הגורמים המשותפים. נוסע באוטובוס ממרכז העיר לאוניברסיטה בהר הצופים המביט מחלונו בשכונות היהודים הדתיים והערבים שבהן עובר האוטובוס, אינו יכול שלא לזהות את המגוון העצום של קבוצות ותת-קבוצות המהוות את המרקם החברתי של אוכלוסיות אלה. בשובו מהר הצופים, בנסיעה בשכונות שבהן מיעוט של יהודים דתיים חי בדו-קיום עם רוב של חילונים, שוב יתקשה לספור את הגוונים האידאולוגיים והמחלוקות הפוליטיות המפרידות את התושבים, בנוסף לגישותיהם השונות כלפי הדת. "ירושלים שלי" הוא מיזם המתאר את ירושלים באמצעות מפגש עם אישיות ירושלמית ומיוצג בתערוכה תיעודית. כל מפגש עם האדם מוצג על ידי: ציור של

האמנית הירושלמית פליס פוזר מלכין; כתבה מצולמת של האמנית הקנדית ננסי דארל מק'קנה; ודיוקן מילולי מאת יעקב מלכין המבוסס על הראיונות שנערכו במפגש המתועד.

התערוכה מציגה חלק מהקשת הרחבה של הדעות והחברה, אמונה ודת, חלומות ותקוות, המגולמים בעיר. הדמויות שנבחרו הן ייחודיות, ככל אדם, אך ייחודן יתואר בתערוכה, שכן הם קשורים לחייהם בירושלים ולאופן שבו חיהם מאירים את העיר ואת ייחודה. מפגש מולטימדיה עם כל אדם הוא אינסנסיבי, בעיקר משום שאנו רואים אותו דרך חוויותיהן האישיות של האמן, הצלם והסופר. המפגש עם העיר, על מורכבותה האנושית, נעשה מוחשי יותר כאשר הפגישה עם הפרט המתגורר בירושלים נמצאת במוקד.

אלה הם כמה מהאנשים שפגשנו בהכנת "ירושלים שלי".

כל חלק בירושלים נדמה למבקר בו כייחודי, מורכב ושונה מכל מקום אחר בנוף שבו ובמשמעותו, אלה הם ההבדלים בין העולמות השונים של האנשים שפגשנו בצמתיה של ירושלים.

בדרכי לסינמטק הירושלמי, על השביל התלול המוביל לגיא בן הינום, העמק שבו נגלית תמונת הפנורמה הרחבה שבה מופיעים הר ציון, והמדבר הנגלה מעבר לגבעה, פגשת את **פרופ' הנרי אטלן**, מדען וקבליסט, ראש המכון לרפואה אטומית בבית החולים הדסה עין כרם. עמדנו בשעת בין ערביים, בעוד קרן השמש האחרונה אוצזת בגבעות העיר העתיקה, לפני שתיעלם מהשמיים. שוחחנו על הביקור שערכנו אצל **אריה (לייב) וייספיש**, בסדנה שלו במאה שערים, שבה הוא עוסק בכתיבת סת"ם, ומקדיש את זמנו הן ללימוד ניטשה והן ללימוד החיבור שבין הפילוסופיה של ניטשה למחשבת ישראל. וייספיש היה בעבר פעיל כנציג הזרם האנטי-ציוני 'נטורי קרתא', הדוחה את קיומה של מדינת ישראל המודרנית; הוא אף פעל למטרה זו מול השלטונות בעמאן, בירת ירדן ובמוסדות האו"ם בניו-יורק. השופט חיים כהן, משפטן ופילוסוף, לשעבר היועץ המשפטי לממשלה (בעת הקמת המדינה, בתקופה שבה גובשו החוקים וההליכים המשפטיים במדינה), ולאחר מכן שופט בבית המשפט העליון; שעלה לישראל מגרמניה כתלמיד ישיבה חרדי, ולימים הפך לאחד ממובילי המחנה החילוני, המהווה את רוב האוכלוסייה היהודית במדינה, ולאחד הדוברים המובילים של הליברליזם הנאור והסובלנות, בתערובת עם קנאות לזכויות אדם ולדמוקרטיה.

אין אפשרות למדוד את המרחק ואת הזיקה שבין העולמות השונים של כהן ושל דיין בית הדין הרבני הגדול לערעורים, הרב יוסף קאפה, מהמומחים המובילים בנושא הרמב"ם, נצר למשפחת רבנים מתימן, שהיו גם צורפי כסף וזהב. הוא עלה לארץ מצנעא עם משפחתו, ושימש רב בבית הכנסת התימני הקטן בנחלאות, על מדרונותיה המערביים של העיר המודרנית, על סמטאותיה המתפתלות במדרון המוביל אל הגבעה שליה נבנו כנסת ישראל ומוזיאון ישראל.

ישנו מעבר חד מבתי הכנסת של הרב **קאפה** לעולמו של הרב **אורי רגב**, ממכללת "היברו יוניון קולג'" השייכת לתנועה הרפורמית, ומשמשת כמרכז להכשרת רבנים רפורמיים ישראלים ומארה"ב.

המכללה ניצבת מול הרצועה הירוקה של הגנים העירוניים החדשים המקיפים את חומות העיר העתיקה. הגנים נבנו לאחר שעיריית ירושלים, בראשות **טדי קולק**, חשפה את יסודות החומות. מיזמי בנייה חדשים נבנים בקנה מידה חסר תקדים בהיסטוריה בת 4,000 השנים של ירושלים. עם זאת, המאפיין המרכזי של כהונת טדי קולק כראש העיר אינו רק תרומתו ליפוייה של העיר, אלא בהתמודדותו, מאז מלחמת ששת הימים, עם הבעיות שנוצרו באיחוד העיר הדו-לאומית.

אנוואר נוסייבה, דיפלומט ירדני ומושל ירושלים לשעבר, וראש חברת החשמל המזרח ירושלמית אחרי 1967. התאגיד נשאר בשליטה ערבית וירדנית, אך וסיפק חשמל לתושבים היהודים ולערבים. אישיותו של נוסייבה, נאמנותו ללאום הפלסטיני, ומדיניותו העקבית של שאיפה לירושלים פתוחה, חופשיה ממעמד פוליטי או לחץ, מגלמת את תערובת הניגודים שתיתכן רק בירושלים. רחוב דרוויש, המוביל משער הורדוס להר הבית, קרוי על שם משפחת אמו.

המרחקים שבין ההשקפות השונות החלו להיראות אחרת במהלך השיחות עם האיש ששנפגשנו איתם במסגרת מיזם זה. אחד מקרוביו של נוסייבה אמר לי: "עלינו לזכור תמיד שהביקור המתועד הראשון בירושלים היה ביקורו של אברהם, אבי ישמעאל ויצחק, אצל המלך היבوسی מלכיצדק, שכבר אז שימש ככהן של הקב"ה. אין כוח בעולם שיכול לשבור את החיבור הזה שהוטבע בזיכרונות כה רבים - אמונתנו המשותפת הפכה לחלק מהותי במודעות הלאומית של שני העמים.

סמוך לביתה של **ד"ר קירסטן פדרסן**, אמנית איקונות ותיאולוגית דנית המשויכת לכנסייה האתיופית. מעבר לפסגת הר הצופים, אנו משקיפים על העיר העתיקה, על רחובותיה ורובעיה הנפרדים זה מזה ומסומנים בגבולות ברורים, ומאחדים בחומה הסובבת אותם. מחקרה מתמקד בפרשנויות לספר תהילים שנכתבו בשפת ה"געז", לאחר שכתבה ספר בנושא ההיסטוריה של הכנסייה האתיופית בישראל. קירסטן דוברת אמהרית, עברית, דנית ושוודית, וכמו כן מרצה בצרפתית ובאנגלית. הרצאותיה במכון "אקה הומו" בוויא דולורוזה, הסיורים שהיא עורכת לאורחים במגורי הנזירים האתיופים שעל גג כנסיית הקבר הקדוש, שיחותיה עם תלמידיה בקרב הכמרים האתיופיים

ליה ון ליר (1923-2015), מייסדת ארכיון הקולנוע הישראלי ומנהלת סינמטק ירושלים כלת פרס ישראל

הרב עדן (אבן ישראל) שטיינזלץ, פרשן מתרגם ומחנך, חתן פרס ישראל

ישראל ובכירתה, גאולה כהן נלחמת על עמדות ותוכניות בלתי-מתפשרות, שתומכיה רואים כחיוניות לעצם קיום העם היהודי ומדינתו. מכאן עולה החשיבות שבלימוד יסודי של עמדות אלה, הבנת השלכותיהן בעיני תומכיהן ומתנגדיהן, ולענייננו, הבנת המסקנות העולות מעמדות אלה בנוגע לירושלים. אין לדמות את ירושלים רק לשדה קרב של כוחות לאומיים המועדים להתנגש, אם קולם של הקיצונים יגבר. חיי היום יום, של מאות אלפי התושבים בעיר אינם רוויים בפוליטיקה, אלא בעבודה ולימודים בעשרות מוסדות השכלה גבוהה, דתיים וחילוניים, באקדמיה למוזיקה, באקדמיה לאמנות פלסטית, בשני הקמפוסים של האוניברסיטה העברית, בבתי החולים המסונפים לה, בתיאטראות, אולמות הקונצרטים, ברשות השידור, באולפני הקולנוע הנבנים בעיר וסביבה, בארכיון הסרטים הלאומי והסינימטק בראשות **ליה ון ליר**, בספרייה הלאומית, במוזיאון ישראל - כל אלה הפכו את ירושלים לא רק לבירת מדינת ישראל, אלא גם לאחד המרכזים המובילים בעולם של תרבות יהודית. "ירושלים שלי" מארחת גם את: **מירון סימה**, אמן ישראלי ותיק; **יודן רופא**,

בישראל, הן תרבותית והן פוליטית. כל ממצא ארכיאולוגי סביר שישפיע לא רק על הידע שלנו בנוגע לעבר, אלא גם על תפיסתנו את העיר והמדינה שבה אנו חיים. זהו תפקיד חשוב בחייו של כל ישראלי.

בית ספר לנערות ברובע המוסלמי בעיר העתיקה משמש בית למיזם חינוך ההורים הגדול בישראל. מנהלת בית הספר היא **נוהא אל-גול**, בתו של מוכתר הכפר סילוואן בעבר. מנהלת בית ספר לנערות ערביות משכונות מצוקה. השיחות עמה בביתה ובבתי חברה היהודים - מורים העובדים אצלה וסטודנטים שלומדים עמה באוניברסיטה - מגלים אופטימיות מפקחת, נטולת אשליות, אך גם נטולת ספקות בנוגע לאתגרים ולצורך להתמודד עמם באופן יומיומי, תחת כל נסיבות. נהא מכירה בבעיות ומוכנה להתמודד עמן. זאת בניגוד מובהק לפשטנות המתעלמת מבעיות, מתכחשת לקיומן של ניגודים מובנים לתופעות היסטוריות, מתעלמת מסכסוכים של ממש המסכלים חלומות לאומיים, ושוללת זיכרונות המנחים פעולות.

בהתאם לכך, "ירושלים שלי" אינה כוללת קיצונים, המייצגים מיליטנטיות פשטנית ומאמינים בפתרונות אלימים. שוחחנו עם פרטים המייצגים השקפות לאומיות ברורות ומוגדרות, כגון **שייח סעד א-דין אל-עלמי**, מופתי ירושלים, וראש המועצה המוסלמית העליונה. הכרזותיו והתבטאויותיו מביעות את השקפתם של תומכיו בקרב הפלסטינים בשני עברי הירדן, אשר בלעדיה לא ניתן להבין את מורכבות בעיית ירושלים. בתור האחראי על המקומות הקדושים למוסלמים בהר הבית, המופתי של ירושלים מייצג את הסכסוך המר מבין כל הסכסוכים הדתיים הפוטנציאליים בירושלים ובהר הבית, המקודש לשני העמים.

חברת הכנסת גאולה כהן מייצגת אף היא עמדה לאומית ברורה לא פחות. על מנת להבטיח את זכויות העם היהודי בארץ

בירושלים, שנוכחותם וזכויותיהם בעיר מהוות את אתגר דיפלומטי בין ישראל למצרים, על אוכלוסייתה הקופטית הגדולה, כל אלה הופכים את הפגישה עם קירסטן פדרסן לאירוע מיוחד וירושלמי במהותו.

המבט הבלתי-פוסק אל העבר, המקורות הקלאסיים, המודעות לכתבים העתיקים ולפרשנויותיהם, סביר שימלאו את עולמם של ירושלמים רבים - ויעוררו את זעמם של אחרים, הרואים את השפעתו המזיקה והבלתי פוסקת של העבר על ההווה כמקורה של האנומליה שבחיים בעיר. הסופרת נתיבה בן-יהודה, הידועה בגישתה המחמירה כלפי ירושלמיות וירושלמים, המשיכה לגור בעיר במשך עשרות שנים. **נתיבה בן יהודה** סבורה כי ירושלים, על הפרובינציאליות שלה וחלוקתה לגטאות מסתגרים, דומה אך במעט לירושלים המיוצגת בדמויות המיזם.

למרות שרבים בירושלים היו מעדיפים לראותה כעיר של ההווה, החופשיה מתודעת העבר, ישנם רבים אף יותר הרואים את ירושלים כסמל של המשכיות היסטורית. ירושלים שבה להיות אחד ממרכזי לימודי היהדות המובילים בעולם. אנשים כמו **הרב עדן שטיינזלץ**, מלומד, מתרגם תלמוד, יום ומורה, מושכים תלמידים חילוניים ודתיים כאחד. הרב שטיינזלץ עורך סימפוזיונים וסמינרים המפגישים יהודים מכל הזרמים והפלגים, לצורך דיון משותף על הקשר שלהם ליהדות ולמסורתה המחשבתית. שטיינזלץ מסמל את תחייתה של ירושלים כמרכז של לימודי היהדות, לעתים קרובות במידה רבה של חדשנות.

ארכיאולוגים כגון **טרודי דותן**, שגדלה והתחנכה בירושלים, וממלאת תפקיד מרכזי במכון הארכיאולוגי של האוניברסיטה העברית, מייצגים את הדור השני של ארכיאולוגים ישראליים. ממצאים מחפירותיה בחצור הגלילית מוצגים במוזיאון ישראל, עם תרבות פלישתית שגילתה בחולות עזה. לארכיאולוגיה חשיבות מיוחדת

הרב סיון מס, מייסדת ודיקן תמורה יהדות ישראלית, ISHJ

הקהילות האתניות והדתיות, בקבוצות האוכלוסייה השונות המתמודדות עם בעיות של פיתוח פיזי ועירוני, עם ארגוני העזרה העצמית בשכונות הערביות בעלות מסורת השלטון העצמי. פעילויות אלה נעשות בהשראת האמונה שלפנתרונות יומיומיים סיכוי גבוה יותר להיות בעלי חשיבות מכרעת בקביעת גורלה של עיר ושל תושביה, מאשר פתרונות טוטאליים.

בעולם השוכן בתוך עיר נמצא גם - **קיבוץ רמת רחל**, המיוצג על ידי משפחתם של **משה ומרים כץ**. האב והאם - שהגיעו לקיבוץ לפני 53 שנה, ארבעת ילדיהם וארבעה עשר נכדיהם, מהווים ייצוג של אוכלוסייה שאין דומה לה בשום עיר. שלושה דורות של חיים בקומונה שיתופית, שבה הרכוש נמצא בבעלות כל החברים דרך הקיבוץ. בעת הקמתו, ובמשך רוב ההיסטוריה שלו, קיבוץ רמת רחל היווה יישוב חלוצי, על הגבול שבין הקהילות הערביות והיהודיות בארץ ישראל. כיום, קיבוץ רמת רחל הפך לחלק מהותי - לפחות מבחינה גיאוגרפית וקהילתית מירושלים העיר המעורבת הגדולה בישראל, בירת המדינה היהודית, הדמוקרטית ■

יעקב מלכין

בחיפוש אחר פתרון רוחני לעתידן של העיר ושל המדינה, כדי למנוע מלחמה עתידית. **פרופ' האב מרסל דיבואה** הוא כומר במסדר הדומיניקני ואזרח ישראלי, שכינה שנים רבות כראש החוג לפילוסופיה באוניברסיטה העברית; הוא מייצג היבטים רבים של המורכבות הייחודית בחיים האקדמיים, הפוליטיים והתרבותיים בעיר. מעמדה וחשיבותה של הנצרות בירושלים נובעים מהיות העיר שבה נולדה הנצרות מתוך היהדות. המאבק הרוחני עם הבעיות שעלו מהדו קיום בין הזרמים השונים בנצרות לבין היהדות ברחבי העולם עוטה חשיבות מיוחדת משום ריכוזם של כל אלה בירושלים.

בין המבקשים פתרונות לעתידה של ירושלים הם האוטופיסטים המציעים לחלק את העיר לקנטונים, וטוענים כי זהו הפתרון המציאותי היחידי לבעיה שנדמית כה בלתי-פתירה. ישנם המאמינים בשיבה לרעיון של בינאום העיר, כפי שנקבע בתכנית החלוקה, שהתקבלה בזמנו עד ידי בן גוריון והמנהיגות הציונית, כאשר הללו עדיין האמינו באפשרות של חלוקת הארץ בשלום לשתי מדינות, יהודית וערבית. סטנלי כהן, קרימינולוג, אשתו רות כהן, אמנית בקרמיקה, האמינו שזהו בהחלט עשוי להיות פתרון הגיוני ואף הכרחי.

כל קבוצת אוכלוסייה מורכבת ממיעוטים המתאחדים לכדי רוב זמני רק בזמנים של הכרעות או מערכות בחירות. ככלל, הם רואים במיעוטים האחרים גורמים עוינים, ובאופן ספציפי אליהם. למרות זאת, ולמרות השיעור הגבוה של קיצונים מכל הצדדים בירושלים, האיוון העדין והמתוח שבו אנו חיים נשמר. רוב המאמצים של הדוגלים בשלום וברציונליות מוקדשים למטרה זו. התרומה המוחשית של המנהיגות העירונית והקהילתית בירושלים לשמירה על איוון זה מיוצגת על ידי **מורים זילכה**, שכינה כיועצו של טדי קולק לענייני מיעוטים, והקדיש עצמו למציאת פתרונות בטווח הקצר והארוך לבעיות היומיומיות העולות במוקדי החיכוך בין

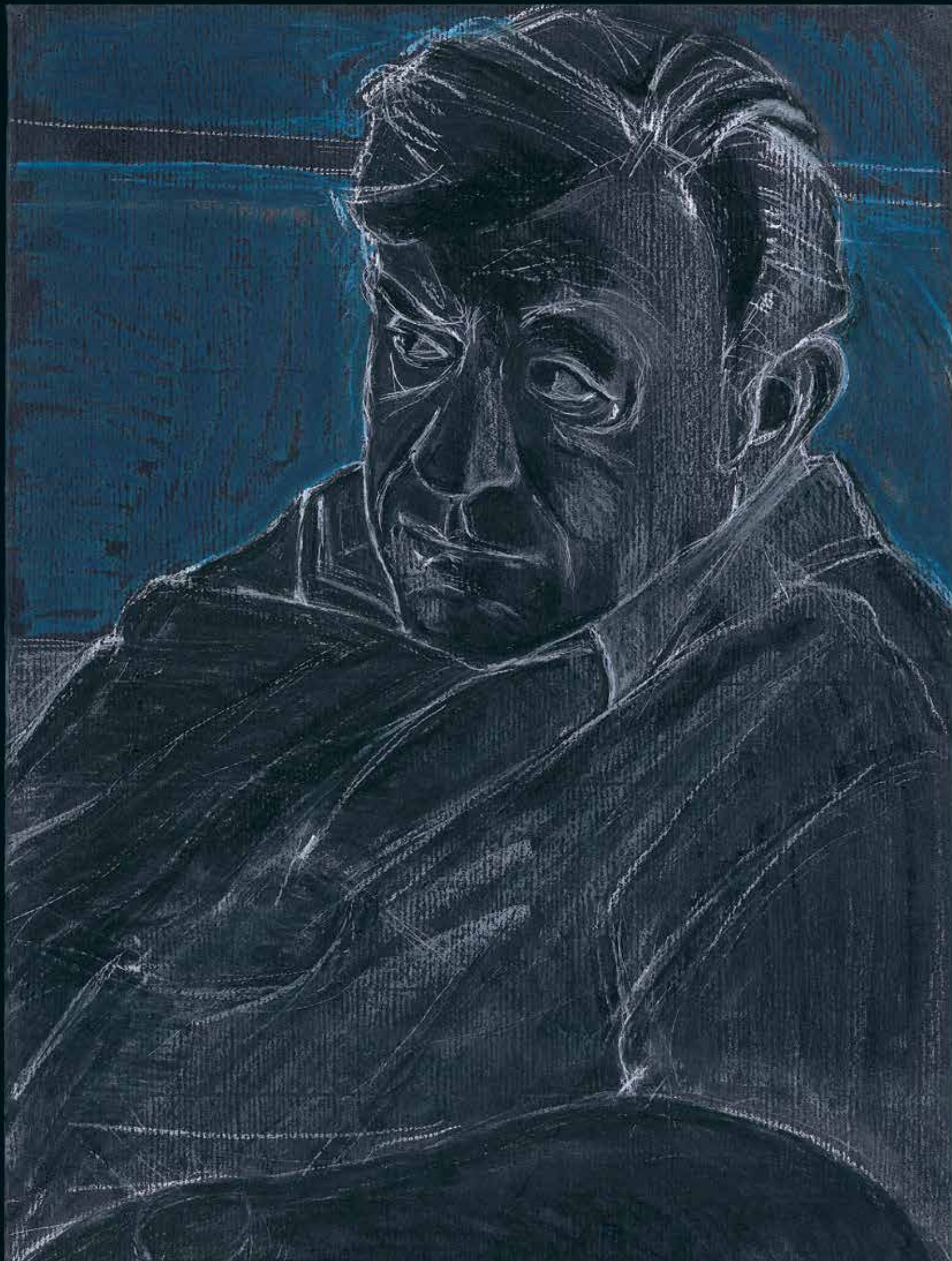
אדריכל ירושלמי צעיר המנסה לשלב מבנים חדשים בסביבתם; חיים גורי, משורר סופר עיתונאי ויוצר קולנוע. הנמנה עם משוררי דור הפלמ"ח, שבמגוון פעולותיו הקדיש עצמו גם להפקת סרטים על השואה וההתנגדות בגטאות וביערות אירופה.

פרץ חיים, שחצב אבנים קטנטנות, לעדכון והרחבת דגם ירושלים בתקופת בית שני, הנמצא במוזיאון ישראל. בתקופה שקדמה למלחמת ששת הימים, הדגם שימש רבים מתושבי ירושלים כתחליף לביקור בעיר העתיקה ובהר הבית. איחודה של העיר וחידוש החפירות הארכיאולוגיות סביב חומות העיר ובתוכה שינו את התמונה שיצרו ארכיאולוגים והיסטוריונים לפני עריכת חפירות אלה.

הארכיאולוג **יגאל שילה**, מראשוני החושפים את ירושלים כפי שהייתה לפני ובמהלך כיבוש העיר על ידי דוד המלך, כבירתה הראשונה של ממלכת ישראל המאוחדת. חפירות אלה נערכו בחלק העתיק ביותר בירושלים, סמוך לנקבת השילוח, שאפשרה את קיומם של ישובים מדבריים אלה. החפירות היו לא פעם מוקד לעימותים בין יהודים חילונים ודתיים, עקב חששות הדתיים לפגיעה בבתי קברות יהודים עתיקים. כיום, אתר עיר דוד שנגלה בחפירות הוא אחד המוקדים התיירותיים המרכזיים בעיר.

מאז איחוד ירושלים על ידי דוד המלך במאה הראשונה לפנה"ס, העיר לא נחלקה שוב עד לשנת 1948, אז נכבשה על ידי צבא ירדן. את הניצחון שהונחל לצבא זה, שנסוג ב-1967, הוביל **עוזי נרקיס**, אלוף פיקוד המרכז דאז. לאחר מלחמת ששת הימים והניצחון הצבאי שאפשר את איחודה של העיר, ושינה את דמותה ואת החיים בה, תמך נרקיס בפשרה טריטוריאלית בשטחים הכבושים ממזרח לירושלים, בתנאי שהדבר יבטיח שלום ואת צבינה היהודי של מדינת ישראל.

ירושלמים וישראלים רבים עוסקים

טדי קולק

מחושב), בחרנו בדרך הנכונה: לשמר את העיר, להשיב אותה לקדמותה. ירושלים הוזנחה במשך למעלה מ-2,000 שנה, וכעת מששבו בעליה, מוטל עלינו להשיב עטרה ליושנה".

"אנו מנסים לספק שירותים באופן שווה לכול. לא הגשמו מטרות זו באופן מלא, אך בדברים הבסיסיים כגון מים, כבישים וחינוך, אנו קרובים לכך. אנו מתעקשים גם על מיסוי שווה. אולם בעניינים רבים עולה בעיה של חוסר התאמה. לדוגמה, לפי תקני משרד הבריאות, על חנות להיות בגובה 230 ס"מ לפחות. לעומת זאת, כל החנויות שנבנו במאות ה-11 וה-12 עבור הצלבנים על ידי עבדים ערבים, נמוכים ב-30 ס"מ, ולכן משרד הבריאות ביקש להרסם".

"היו גם אירועים שוליים אך מסוכנים. הללו נגרמו על ידי אנשים המאמינים שהאמונה שלהם ומצוותם דתם קודמות לחוקי המדינה. הם מהווים סכנה, בין אם הם יהודים, מוסלמים או בני דת אחרת".

"הדתיים מעדיפים רובעים אוטונומיים, אז פיתחנו אזורים לטובת אוכלוסייתם הצומחת, בתכנון עירוני שונה במקצת, ללא מגרשי ספורט ועם יותר בתי כנסת.

"האופי החילוני נקבע במדרחוב, בפסטיבל ישראל, במוזיאון ישראל, בסינמטק, ובעוד עשרות מוסדות חילוניים. הללו מעצבים את אופייה של ירושלים במידה רבה..."

"אנו חיים מיום ליום, ובכל שנה אנו מתחזקים מעט, הדבר ייקח עוד מאה או מאתיים שנה..."

החומות בלבד, היו רובעים נפרדים: הרובע הלטיני, היווני, האתיופי, הקופטי, המוסלמי, היהודי, וכן הלאה. באורח פלא, כולם חיו ביחד, ביחסים טובים יותר או פחות במשך מאות שנים. אנו ממשיכים במסורת זו".

"אין זה כור היתוך, ואיננו מנסים להתיק בו שום דבר. למעשה זהו פסיפס של תרבויות ועמים שונים, החיים יחדיו בעיר אחת. כל אדם יודע מדוע ירושלים קדושה עבורו, ומדוע הוא אוהב את העיר. אני מאמין שזהו המאפיין העיקרי של ירושלים, כעת ובעתיד. 'שאלו שלום ירושלים' - זהו אחד הפסוקים החשובים ביותר בתהילים. אנו מנסים לפעול כדי להגשימו".

"תחילת התעניינותי בירושלים הייתה בשנות הארבעים המוקדמות, כאשר הגעתי לארץ לראשונה. התחלתי לאסוף ספרים ומפות. אך העניין הגדול שלי בירושלים החל כשנבחרתי בטעות לראשות העיר. נעשיתי ראש עיר מסיבות שלא היו קשורות כלל לירושלים. סיבות פוליטיות. רציתי לתמוך בבן גוריון, אז העמדתי עצמי לבחירות כנציג המפלגה שלו, ללא ציפיות של ממש, ונבחרתי. זמן קצר לאחר מכן העיר אוחדה, ולמשרה נוספה התרגשות רבה. ישבתי בחדר הזה, ולפתע היה עלינו להחליט מה לעשות בנידון. בתגובה אינטואיטיבית (ושנעזרה בניתוח

מאז שנת 1965, קולק נבחר מחדש לראשות עיריית ירושלים ארבע פעמים. קולק נולד בווינה ב-1911, הגיע לארץ ישראל ב-1935, והיה ממייסדי קיבוץ עין גב. בזמן השואה עבד עם זרועות המודיעין של בעלות הברית ותנועות מחתרת יהודיות, ועזר לעלייה הבלתי-לגאלית לא"י.

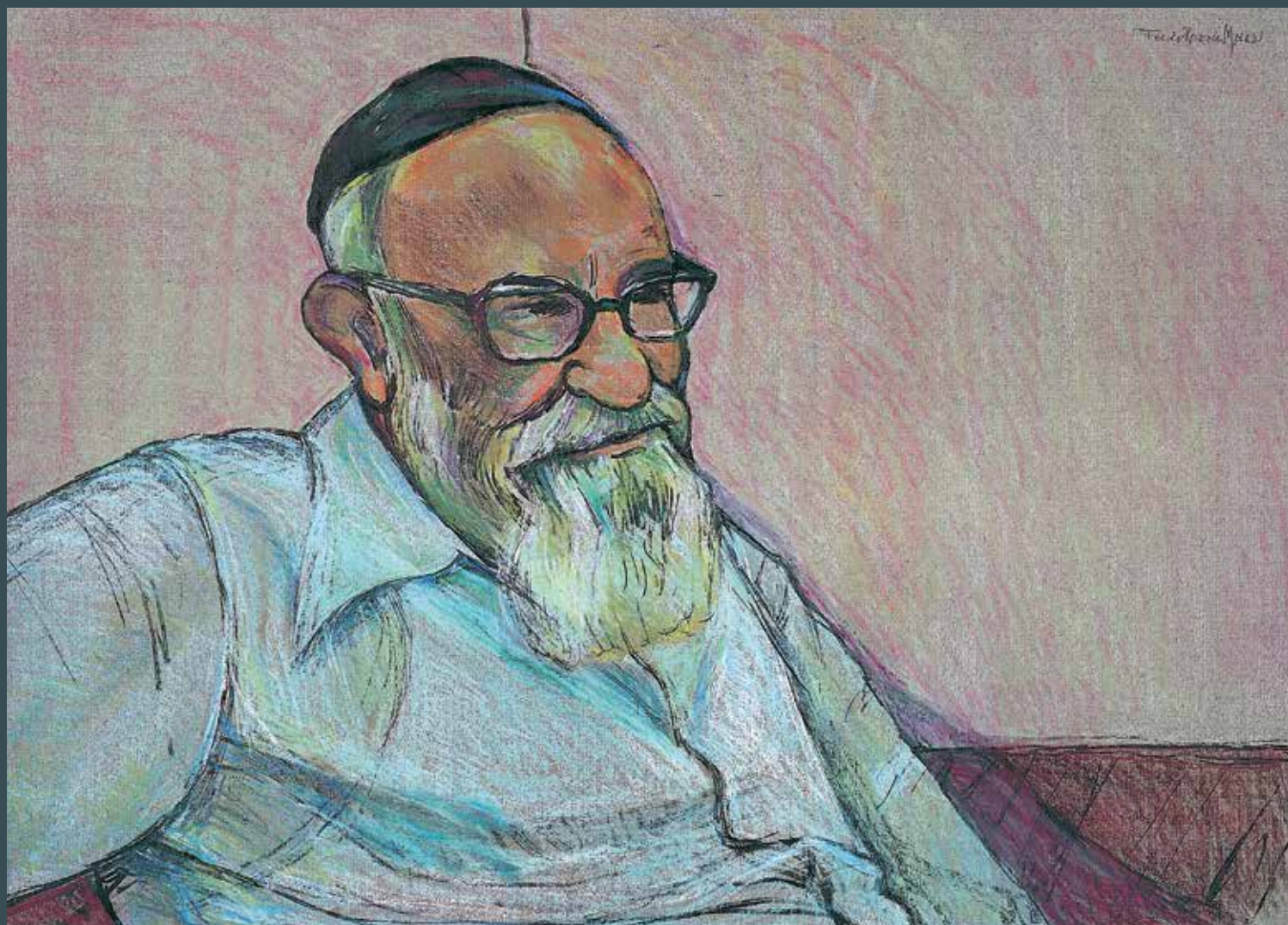
ב-1947 וב-1948 עמד בראש הפעילויות החשאיות של "ההגנה" באר"ב, וכיהן כציר הביטחוני הישראלי הראשון שם. מ-1952 עד 1964, היה מנכ"ל משרד ראש הממשלה, הקים את החברה הממשלתית לתיירות וסייע בהקמת החברה הישראלית למדליות ומטבעות, ואת מפעל תרגומי המדע הישראלי.

ב-1964 סייע בהקמת מוזיאון ישראל. הוא הקים גם את הקרן לירושלים (למיזמים שונים בירושלים) וכינס את ועדת ירושלים (גוף מייצג פנימי). קולק זכה בפרסים רבים, לרבות מספר תארי דוקטור של כבוד, והיה שותף בכתיבת הספרים "צילינים בארץ הקודש ו-"ירושלים: 4,000 שנות היסטוריה של עיר הנצח".

"בשנת 2000 ימלאו 3,000 שנה לקביעתה של ירושלים כבירת הממלכה היהודית על ידי דוד המלך. אני חושב שירושלים הוכיחה את קדושתה ליהודים, אף כאשר היהודים נעדרו ממנה. היו זמנים שבהם גורשו ממנה, וזמנים שבהם לא הורשו להיכנס, אך ירושלים תמיד נותרה קדושה עבורם. אינני מאמין שנגיע בקרוב לשיחות שלום. כל שנוכל לעשות בירושלים הוא לשמור על השלום בה, פשוטו כמשמעו - למנוע כל עימותים, ולא להוסיף להחרפת המצב במזרח התיכון. בכך הצלחנו עד היום. השאיפה שלנו היא לאפשר לכל אדם לעבוד בנפרד. ערבים לא יתמודדו למועצת העיר כל עוד הם חוששים לחייהם, בין אם כאן או בחצייתם את הגבול למדינה ערבית. הם מעוניינים להיות בעירייה, אך אינם מעזים להתמודד.

"כאשר ירושלים התקיימה בתוך

רבי יוסף קאפח

דיין בבית הדין הרבני העליון, הוגה דעות ופרשן הרמב"ם. ממובילי קהילת יוצאי תימן.

"אין כל הבריות באים לירושלים מאותן סיבות. יש המגיעים בשל אמונתם בקדושתה של ירושלים - אפשר שהדבר נובע מלימוד ההיסטוריה של ירושלים, קדושתה, מרכזיותה, והם הבינו זאת, איש בדרכו".

"יש הבאים לירושלים משום שהיא מוזכרת ללא הרף במהלך חייהם בגולה, וחזרה זו התגבשה לכדי הדבר המרכזי

שבדעתם ובמחשבתם. הם למדו גם דברים אחרים, אך נושאים אלה נשנו לעתים רחוקות יותר, ועל כן נקלטו באופן שטחי יותר. מכך ניתן להבין שאנשים באים לירושלים מתוך מחשבה עליה. הגעה לירושלים נעשתה התבנית המרכזית בחשיבתם".

"יש המגיעים לירושלים בגישה שונה. לפני שלושים או ארבעים שנה, החיים בירושלים היו שקטים ושלווים מאוד. אדם שחי חיים ששקטים יחסית בצנעא אינו יכול לסבול את החיים בתל אביב: הרעש, ההמולה, אופיים של הבריות. אז הוא הגיע מתוך משיכה לאופן שבו הדברים מתנהלים על מי מנוחות

בירושלים, ולסדירות של שעות העבודה והפנאי. הוא יכול לקבוע לעצמו את מחזורי העבודה והמנוחה, אך לא בסביבה הנוגדת לחלוטין את כל מה שהוא מאמין בו".

"אך כאשר פלוני מהלך ברחוב, והרחוב מספק לו בדיוק את מה שהוא רגיל לקבל, את מה שהוא רוצה ומה שהוא חושב עליו, הוא שואב מכך עונג והנאה. כאשר הגעתי לירושלים והתחלתי את לימודי כאן לאחר עלייתי לארץ ב-1943, למדתי במכון הנרי פישל בשכונת הבוכרים. למדתי גם במרכז הרב שברחוב הרב קוק. צעדתי לביתי בתום יום הלימודים, בשעה שמונה בערב, ברחובות בן יהודה והמלך ג'ורג' הנטושים, והם היו ריקים מאנשים, מלבד מוכר הפלאפל, הכול היה נטוש. הנוחות והמנוחה השיבו לי את אורח החיים שאליו הייתי רגיל בעבר".

"לפני חצי שנה, הגיע תייר מתימן, והביא עמו תכשיטים ערביים עתיקים למוזיאון, לצורך זיהויים. קראו לי וזיהיתי את העבודה, את הצורפים בצנעא שיצרו אותה ואת השכונה שבה התגוררו, וכל זאת מתכשיט. יום אחד, עברתי על פני חלונה של חנות ויצ"ו ברחוב יפו ונתקלתי בשני תכשיטים עתיקים. ידעתי מיד שהם נוצרו על ידי סבו של סבי. נכנסתי וקניתי, והריהם לנגד עינייך. ניתן להיווכח בחתימה שמצאתי".

"ישנן שכונות בירושלים שבהן הבריות קמים בשעה מאוד מוקדמת. לי אישית הדבר מזכיר את אורח חיי הקודמים. בשתיים, בשלוש לפנות בוקר כבר ישנם עוברים ושבים - שקמו ללמוד תורה. בשעה זו יש יותר אנשים ברחוב מאשר בשמונה בערב. בתי הכנסת כבר מלאים בשתיים לפנות בוקר, והמשיכה אליהם איננה מאמונה. היא טבעית - אדם מבקש את מה שהוא רגיל אליו. אין זו הדעת אלא הגוף שמבקש לקיים את הרגליו".

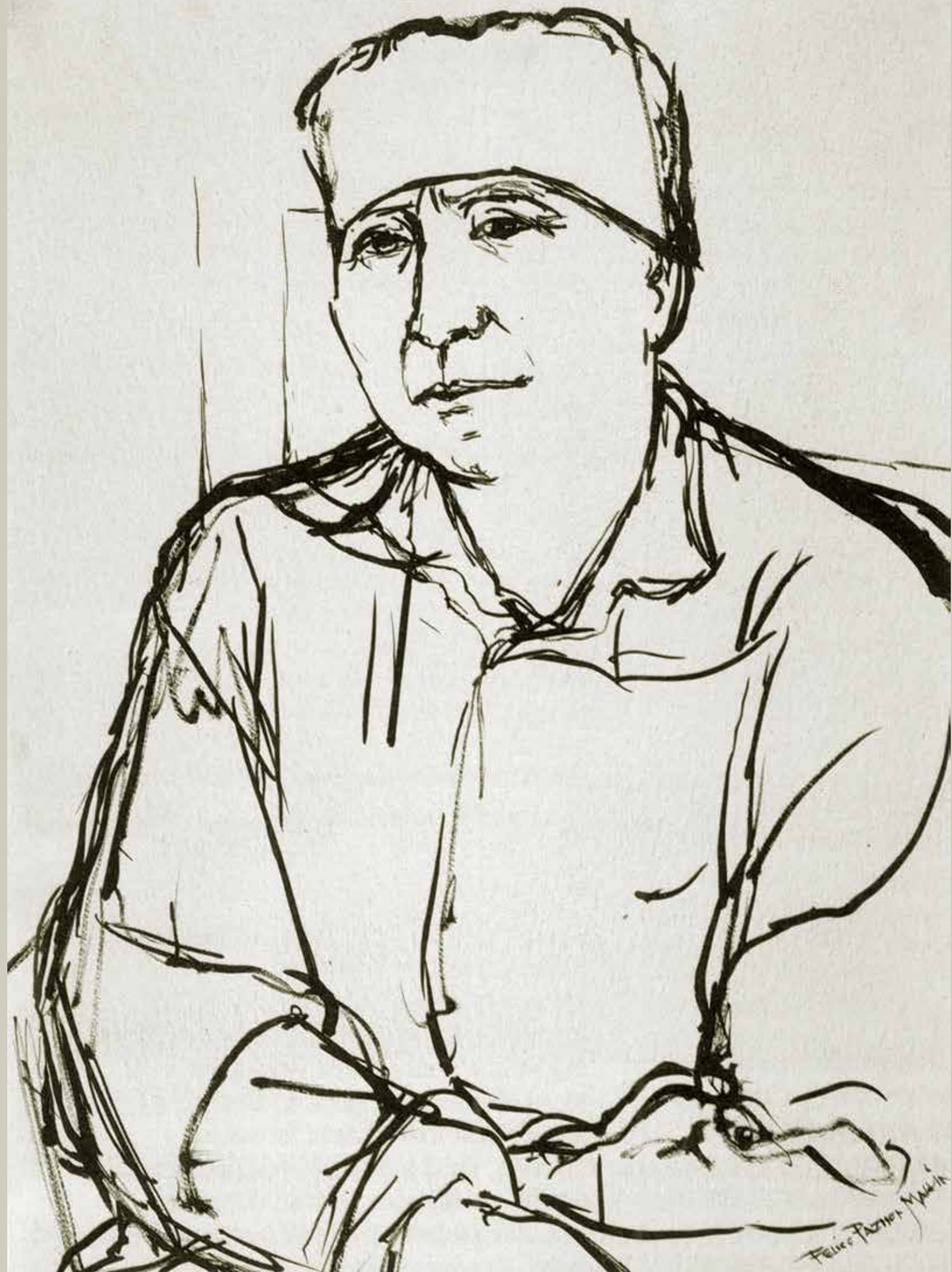
"הציונות היא מושג אשכנזי לחלוטין. משום שהיו אנטי-ציונים, יצרו את

הציונות: אנטי-אנטי-ציונים. בתימן לא היה צורך בכך. לא הייתה אנטי-ציונות. כל ערגותיהם, שאיפותיהם וגעגועיהם של היהודים היו לירושלים. ארץ ישראל התווספה לירושלים. כאשר אדם נוסע לישראל, ואין זה משנה אם הוא נוסע לקרובים בחדרה, בתל אביב או ברחובות, לאן ילך? יעלה לירושלים! כך אומרים. אין זה משנה היכן אתה מתגורר. הדבר טבעי, זוהי כמיהה טבעית. אולם אין מתחייבת מכך פעולה כלשהי מצדך. הדברים מצטברים: מילה פה, מילה שם, ללא כל מחשבה או קישור ביניהן. המילים מתקשרות בעצמן והופכות למעין דינאמיקה, המתחילה לעלות אל פני השטח".

ומה לגבי עליית התימנים הראשונה במאה ה-19?

"לדעתי, לא הייתה מעולם 'עלייה תימנית ראשונה', מכיוון שהעלייה לארץ מתימן לא חדלה בשום זמן. כתבתי על כך מאמר. לא הייתה תקופה שבה לא היו תימנים בירושלים. אנו מוצאים בית כנסת תימני בירושלים לפני מאות רבות של שנים. והיה דיין תימני בירושלים שנקרא 'אליומנה', פירוש הדבר, 'התימני'. זה היה לפני ארבע מאות שנה".

קירסטן פדרסן

קירסטן פדרסן, נזירה המשתייכת לכנסייה האתיופית, תיאולוגית ואמנית צלמיות (איקונות), נולדה והתחנכה בדנמרק, וחיה כיום בהר הזיתים שבירושלים, תוך עבודה על דוקטורט באוניברסיטה העברית.

"עבורי, להגיע לירושלים... המקום היחידי בעולם שאליז רציתי להגיע. אבל חשבתי שאני כלל לא ראויה לכך, שלעולם לא אגיע לשם, שזה רק חלום. כך לדוגמה, אני שומעת יהודים ונוצרים אומרים: עיר קדושה? מה את שחה? כל הרע שבעולם נמצא שם, איך אפשר לכנותה עיר קדושה? הם אינם מבינים כי זהו המקום עצמו שקדוש ומקודש, מכיוון שאלוהים בחר במקום זה. ואפשר לומר שעבור הנוצרים, העיר קדושה במובן כפול, מכיוון שהם מקדשים את הברית הישנה וגם את החדשה. על כן, זוהי באמת ארץ הקודש של הברית הישנה, והיא קודשה שוב על ידי יישו כאשר נולד ומת כאן, וקם כאן לתחייה.

אפשר לומר שעברית היא לשון הקודש מכיוון שבראש ובראשונה היא שפת הנביאים, שפת הברית הישנה, התורה, וכן הלאה, וכן שזו השפה שבה ישו התפלל בעולמנו. השליחים התפללו אף הם בעברית. זוהי לשון הקודש של הנצרות, כמובן."

"אנו חיים תחת השגחתו של אלוהים כל הזמן, הלא כן? ובכל מקום, אך כמובן שזוהי התרגשות גדולה להיות במקרה

של התפתחות זו. זהו המקום הקדוש ביותר בעולם."

"אנו מאמינים שזוהי העיר הקדושה. ולכן המקום עצמו קדוש. אך עלינו לקדש את חיינו כדי להתאימם באמת למקום הזה. ואין פירוש הדבר לקום ולהכות את הזולת, או לחרוש רעתו, או כל פעולה אחרת נגדו. זו כוונתי. על כך עלינו לחשוב וזאת עלינו לנסות לעשות: לא רק להפוך את העיר למקום קדוש - זאת לא נוכל לשנות בכל מקרה, אלא לקדש את עצמנו, כדי לקיים את אורה של ירושלים המאיר על העולם גם מנקודת מבט מוסרית, מאור שלא תמיד האיר במרוצת הדורות."

"דבר שיש להבינו גם כן הוא שבכל מתכונת שתהיה לה, ירושלים תהיה בינלאומית, מכיוון שכך הייתה מאז ומתמיד. כך שאם ברצונך לומר שהיא תהיה בירת המדינה היהודית במובן של 'החוצה כל המוסלמים, הערבים, הנוצרים' - תודה לך, אך לא כך יהיה. לעולם לא, מפני שהעיר היא בינלאומית מטבעה. לא משנה כיצד נפעל, כך היא מאז ומתמיד, והיא נעשתה בינלאומית אף יותר מכיוון שהנצרות נולדה בה. וגם עבור האיסלאם היא קדושה ביותר, על שום חיבורם של הערבים לאברהם ולדת היהודית דרך כך. זוהי עובדה שלא ניתן להתכחש אליה."

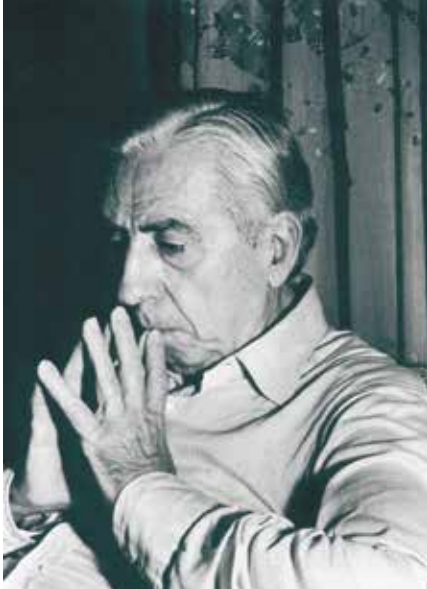
"ישנם גם מפגשים בין יהודים, נוצרים ומוסלמים, בוודאי. אני שמחה מאוד לחזות בהתפתחות זו, ואני סבורה כי עלינו לעשות כל שניתן כדי לסייע לכך. מנגד, אני רואה קיצוניות הולכת וגדלה, הן בחוגים היהודיים והן בקרב הנוצרים, שלא לדבר על הקיצונים המוסלמים. זוהי כמובן התפתחות טראגית והפוכה לחלוטין ממה שיירושלים אמורה להיות."

קירסטן עצמה הגיע לירושלים "פשוט משום שהיא עיר קדושה. אין שום סיבה אחרת. זה הכול. לא בגלל שהיא העיר היפה בעולם. אפילו אם הייתה העיר הכעורה בעולם, הייתי נשאר מפאת קדושתה."

אנוואר נוסיבה

להגדיר בנוסחות פוליטיות. כדי להימשך לירושלים ולאהוב אותה באמת, נחוצות לנו סובלנות והבנה. לכן אני מעדיף לחשוב על ירושלים במונחים שאינם פוליטיים. אולי הדבר קצת אנוכי מצדי, אך חשבתי בזמנו, כערבי ומוסלמי, שניהלתי את ענייני העיר בצורה הוגנת מאוד - לא בעלות - לא לרכוש - לא שליטה, אלא שירות שנתתי לעיר שייצגה עבורי את מהות האמונות של שלוש הדתות, שבהן האמנתי בעצמי, והן היו שורש אמונותי הדתית האישית.

"חשבתי שהדבר התנהל בצורה מצוינת. למשל, אינני חושב שאותה אווירת סובלנות שררה בבוא הצלבנים. עבור הנוצרים, הייתי גורם חיצוני. וכן עבור היהודים, בעוד שאני, כמוסלמי, לא ראיתי לא בנוצרים ולא ביהודים גורמים חיצוניים. הם היו חלק מהאמונה שלי. על כן להשקפתי, הצלבנים לא היו התשובה. בה בעת אני חש, בהקשר של הניסוי הישראלי להדיר אותי מירושלים, כמוסלמי, כערבי או כנוצרי עם מסורת ארוכה של חיים בירושלים, כי אין לאפשר דבר כזה".

"אם תשאלי אותי, 'מהי הנוסחה שאתה מציע?', לא אתיימר לתת נוסחה. כל שאני מבקש הוא שאנשים יבינו את ירושלים, את החיבה של אנשים אחרים כלפי ירושלים, ושיכבדו את החיבה הזאת ואת הקשר הזה".

"אני יודע שעבורי, ירושלים היא יהלום, והיא חשובה מדי עבורי כדי לקלקל או להרוס אותה בגלל מחלוקות על נוסחות פוליטיות. זוהי עיר חשובה להחריד, ועל כן אני מאמין שעלינו לפעול לפי תחושותינו, לנסות לגלות את הנוסחה שלנו בניסוי וטעייה, במקום להכתיב כללים אחידים".

"לאחר 1949, ישראלים לא הורשו להגיע לצד זה של העיר. נאמר לי כי היו מקרים רבים של חיילים ירדנים, ערבים - אנחנו, שחיללו אתרי קבורה יהודים, מקומות קדושים. בדומה לכך,

לפני מלחמת ששת הימים - מושל ירושלים, שגריר ירדן בלונדון, שר הביטחון בממשלת הוד מעלתו המלך חוסיין.

החל מ-1979 - ראש חברת החשמל המזרח ירושלמית. תואר במשפטים מאוניברסיטת קיימברידג'.

"זוהי עיר יפהפייה, שכל אדם נקשר אליה בחזקה, מבלי לדעת בהכרח את הסיבה לכך. אולי למזג האוויר יש קשר לכך. האקלים, האוויר... כל דבר בה. אין זה הגיוני. עבורי, המצב המיטבי הוא כזה שבו הכול נמשכים לירושלים בחזקה כמוני. אני באמת מאמין בכך, מכיוון שעבורי, ירושלים היא עיר ייחודית, ובעיניי היא ניצבת במקום שונה מכל עיר קדושה אחרת, אפילו רומא או מכה. העיר היא מוקד שסביבו רבים כל כך השליכו את יתבם, את אמונתם ואת שאיפותיהם.

רומא, לדוגמה, נושאת חשיבות עליונה בעיניי פלג בקהילה הנוצרית, אך לצדה הייתה בעבר העיר קונסטנטינופול. גם מכה ומדינה, הערים הקדושות לאיסלאם. בעולם, ירושלים עומדת במקום שונה לחלוטין מכל הערים האחרות. היא ייחודית באמת, אולי מפני שהייתה קדושה עבור רבים כל כך במשך זמן רב כל כך. ועדיין, קדושה היא תכונה מחלחלת. לא ניתן להבחין בין קדושה מסוג אחד לאחר".

"ירושלים נשגבה מהפוליטיקה. כאשר אהבתנו לירושלים אינה אהבה פוליטית, היא נעשית עמוקה מהפוליטיקה. לכן, אני חושב שצריכה להיות הכרה אוניברסלית באהבה זו, שחשים כולנו כלפי העיר, לרבות מידה רבה של הבנה הדדית וסובלנות. מבלי אלה, ובייחוד ההבנה, נמשיך לשנות. אינני חושב על ירושלים במונחים של נוסחות פוליטיות, מכיוון שהפוליטיקה היא הצרה של העולם, לדעתי".

"הייתי רוצה להוציא את ירושלים מתחום הפוליטיקה ולהפכה לעניין חשוב יותר, משמעותי יותר ממה שניתן

ראיתי בעצמי, בצד הישראלי, מקדש מוסלמי שהפך לבית קפה. ישבתי בבית הקפה הזה בעצמי. ראיתי אתרי קבורה מוסלמים הופכים לאתרי בניית בתי מלון. היו מקרים כאלו בשני הצדדים. העניין הוא שבמקום לעסוק במקרי עבר אלו, עלינו לנסות ליצור חזון של העתיד שבו לא יהיו עוד חילולי קודש. זאת עלינו לעשות: עלינו לשכוח את העבר ולבנות עתיד טוב יותר. אך כיום, המצב רחוק מלהיות משיע רצון".

"במסורת שלי, ירושלים נשמרה תמיד מחוץ להקשר פוליטי, מכיוון שהיא הייתה חשובה מדי בשביל פוליטיקה. זוהי הסיבה שקבענו את ערי הבירה שלנו בדמשק, בבגדד, אך לא בירושלים. לירושלים היה מעמד מיוחד - אך לא כבירה פוליטית. מנגד, אין זה דבר שאני קובע מראש. זהו דבר שאני מותיר להחלטת האנשים עצמם, בשני הצדדים - יהודים וערבים".

"מבחינה פסיכולוגית, אינני תומך ברעיון חלוקת העיר לגטאות נפרדים. אני חושב שהדבר אינו הכרחי. אני חושב שראוי שאנשים יוכלו להתערב זה בזה". אין צורך בחומות הפרדה, בוודאי שלא בין רובעים לאומיים. תושבי ירושלים הם קהילה אחת.

נתיבה בן יהודה

"מדוע ירושלים היא אחת הערים הגרועות בעולם לחיות בה? מכיוון שהאנשים היחידים שיכולים ליהנות באמת מהחיים כאן הם אלה שנשמתם מתרוממת בכל צעד שהם צועדים ברחובות ירושלים. אלה מסוגלים להביט בכל אבן, לזהות את מקורותיה העתיקים ואף לנחש, על בסיס גילה של האבן וצורתה, את התפקיד שמילאה במבנים שבנו הורדוס והחשמונאים. כל אדם שרוצה לחיות בעיר רגילה כמו תל אביב, לעולם יחוש זר בירושלים".

"כל תושב בירושלים - כיום או בעתיד - מוכרח לקבל את ההשלכות העולות מן הטבע היהודי-ציוני-עברי של מדינת ישראל ושל ירושלים כבירתה של מדינה ציונית ודמוקרטית, המבטיחה רמה מיטבית של עצמאות תרבותית לכל דת או קבוצה לאומית".

"ירושלים אינה עיר מערבית רגילה, עם חתך רוחב עירוני רגיל הכולל שיעור גבוה של מהנדסים, תעשיינים ומנהלים. רוב האנשים שתפגוש בירושלים הם עובדי ציבור, או אקדמאים, או אמנים המסוגלים לחיות בעיר הזו רק מכיוון שהם צופים, ולא משתתפים פעילים בחיי העיר".

"זוהי עיר שאוכלוסייתה מונה מאות אלפי אנשים אבל היא ממשיכה לנהוג כעיר קטנה".

"ירושלים מחולקת לעשרות שכונות, שכל אחת מהן היא עולם בפני עצמה, עם מעט מאוד מגע של ממש עם השכונות האחרות. כך, הירושלמי חש זר בכמעט כל אחת משכונות אלה. בירושלים, אדם חש ניכור שהוא אופייני לכל הערים הגדולות. עם זאת, הערים הגדולות מציעות פיצוי על תחושה זו. יש בהן חיי לילה, ומקומות מפגש לאנשים המאפשרים להם להעמיד פנים שהם שייכים לעיר שבה הם חיים. בירושלים יש פחות. רק בתוך הבתים הירושלמיים ניתן לראות את האורות הדולקים.

לעתים, אומנם, גם עד שתיים לפנות בוקר".

"החיכוכים והמפגשים בין גישות ותפיסות עולם השונות באופן מהותי זו מזו, הופכים את ירושלים למקום של עימותים אינטלקטואליים סוערים, אך מובילים גם כן לניכור בין הקבוצות השונות, שהן לכאורה חלק מקבוצה אחת - הקהילה הירושלמית".

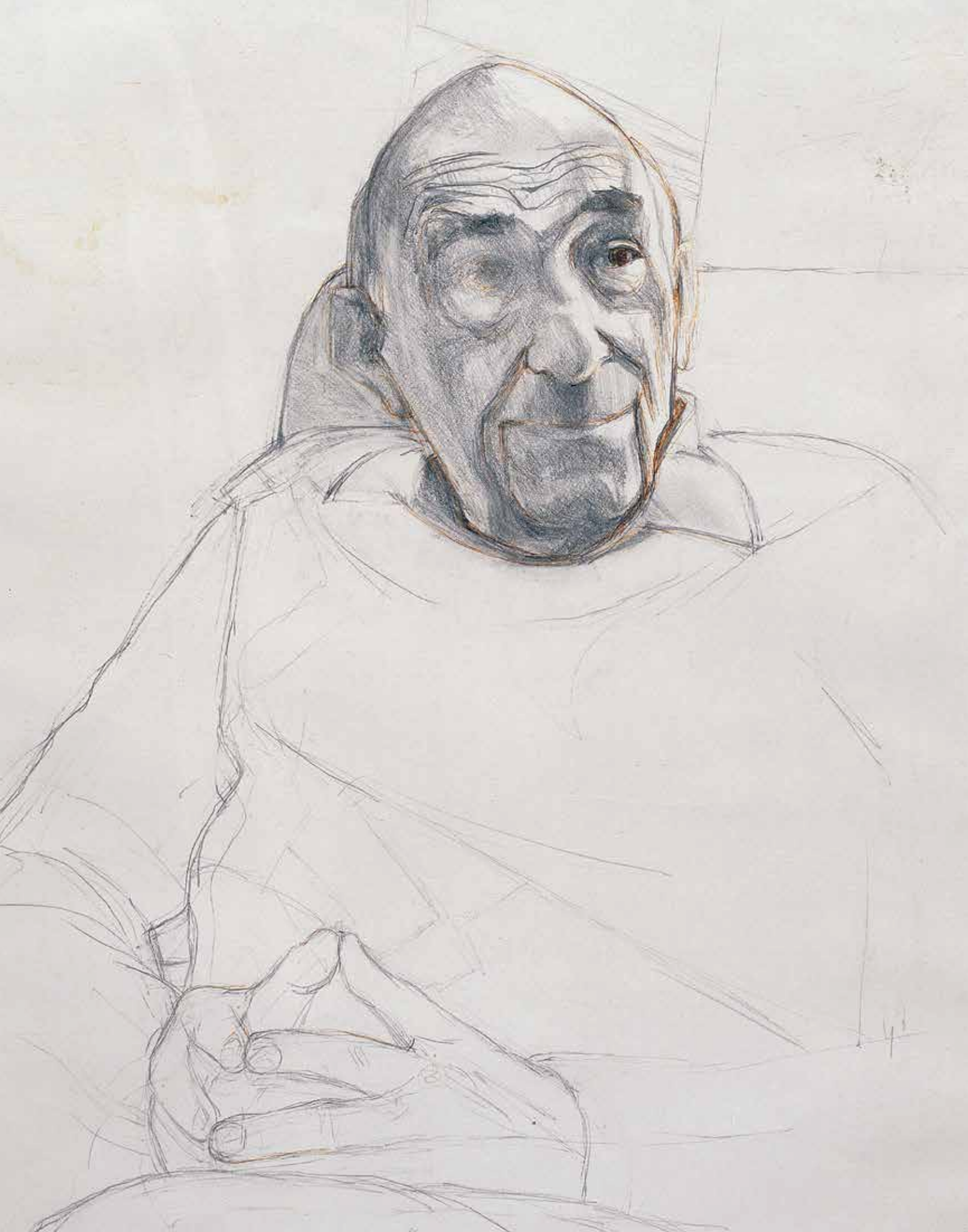
"כאשר רחוב בן יהודה והרחובות הסמוכים לו הפכו למדרחוב... הירושלמים הראו שהם יכולים לחיות גם בחוץ, כמו תושביהן של ערים אחרות. לעומת זאת, אופייה הבסיסי של העיר לא השתנה. ירושלים עודנה ההפך הגמור של תל אביב. אני עדיין חשה שירושלים איננה עיר של ממש, אלא אגד של ערים אחרות, שתושביהן חיים במעגלים חופפים של משפחה, קהילה ובנוסף העיר, שיוצרים שלם חובק-כול, אך מאוחד".

כך תיארה נתיבה בן יהודה, סופרת ומחברת מילון "סלנג" עברי ייחודי, באוזני את יחסי האהבה-שנאה שלה עם העיר, שבה חיה ובה כתבה את שני הרומנים הראשונים שלה: "1948: בין הספרות" (1980) ו-"מבעד לעבותות"

(1985), כחלק מסדרת ספרים מתוכננת בת 15 חלקים על המהפכה הציונית, "מנקודת מבטו של אדם, מהחיילים הפשוטים". מזמן עלייתו של סבה לא"י ב-1904 וסופה בימינו. הרומן הראשון מתאר את לוחמי הפלמ"ח, החל מכ"ט בנובמבר 1947, עד אמצע חודש מרץ 1948. הרומן השני מתאר את חייהם של הלוחמים הללו במלחמת העצמאות, עד חודש יוני 1948.

בן יהודה מנסה להציג תמונה ברורה אך גם אותנטית של התקופה, האירועים והאנשים כפי שראתה אותם בשדה הקרב ובמחנה הצבאי, ולתאר את המהפכה הציונית בשלביה והישגיה המכריעים. גישה זו התגלתה כמטרידה למדי עבור חלק מהקוראים, הרואים בשני הרומנים הראשונים שלה כחתימה תחת התהילה והאגדה שבתקופה זו של גבורה בהיסטוריה היהודית. ולאומת זאת, אחד ממפקדי הפלמ"ח הידועים, תיאר את עבודתה כ-"תרומה ליצירת מיתוס היסטורי, באופן דומה ליצירות הקלאסיות המחיות את ההיסטוריה באמצעות דמויות, כגון דוד המלך או אדיפוס, כאנשים המסוגלים גם לשנות". נתיבה בן יהודה הטביעה את חותמה על עולם הספרות העברית לראשונה כשיצא "מילון עולמי לעברית מדוברת" בשני כרכים, שחיברה יחד עם דן בן אמוץ, ושהיווה נקודת מפנה במערכת היחסים שבין התפתחות העברית כיצירתם הקולקטיבית של דובריה, מחד, ומנגד, עברית כתובה, "נכונה" ו-"תקנית" כביכול. האנתולוגיה שלה, "ברכות וקללות: אוסף פרטי" אוספת "פנינים" מספרות עברית בתקופות שונות.

"ירושלים כ-"עיר חופשית" תהיה עצמאית ולא תישען על סמכות הממשלה המרכזית. "ירושלים חופשית" שכזו תנהל את ענייניה, תגבה את מסייה, והממשלה המרכזית תהיה אחראית רק לענייני הביטחון (צבא ומשטרה), וכמובן, תייצג את ענייניה של ירושלים בזירה הדיפלומטית הבינלאומית.

"לדעתי, ירושלים היא עיר ייחודית, ועל כן היא ראויה למעמד ייחודי - אף בהקשר הייחודי של מדינת ישראל".

"... בחלוף השנים, אני מוצא שקשרי לעיר התחזקו. אינני רואה עוד בירושלים כמקום שיקבל את בוא המשיח, ויביא לגאולה שלמה. אינני מאמין שבית המקדש חייב להיבנות בירושלים כדי להשיב את אופייה הקדוש של העיר. אני אוהב את ירושלים ונשמתי כולה כרוכה בעיר זו, לא רק מפני שהיא נבחרה על ידי אלוהים כעירו וכמקום בית המקדש. אני אוהב את ירושלים וכרוך בה, לא עבור גן העדן, אלא עבור ירושלים".

"כשהייתי נער, הייתי קשור יותר לירושלים השמימית. אך כיום, אני קשור רק לירושלים הארצית. עוד כשהייתי בגרמניה, לפני שעליתי לארץ ישראל - הייתי אז בן 18 - ראיתי את ירושלים הארצית כעיר או כפר שניצב שומם ושום אדם תרבותי לא ישקול להתגורר בו. מנגד, ירושלים השמימית הייתה עבורי אור וטהרה. כשהגעתי לירושלים, חזיתי בעיר שאפילו בשנת 1929 או 1930 - הייתה היפה בתבל. גמעתי את נישוחה המשכר. המושג 'ירושלים השמימית' היה קשור יותר לעולם הבא מאשר לקיום בעולם הזה, יותר לימי המשיח מאשר לימינו אנו. באותה עת, כמובן, האמנתי בחזקה כי עולם בני התמותה יהפוך יום אחד לחסר רלוונטיות. כיום אני שמח מאוד לרכז את כל מאמציי ב-'ירושלים הארצית', ואינני זקוק עוד ל-'ירושלים השמימית' כדי להעמיק את שורשיי, ליהנות מהחיים בארץ זו, ולחוש סיפוק".

סופר והוגה דעות, כיהן כמנכ"ל משרד המשפטים, היועץ המשפטי לממשלה ושופט בבית המשפט העליון.

"תמיד ראינו בבינאום ירושלים הרע במיעוטו. ב-1947, היינו מוכנים לפשרה בעניין ירושלים, בתמורה למדינה יהודית עצמאית. עם זאת, בשום זמן לא ראינו בבינאום העיר מטרה בפני עצמה. פשוט קיבלנו זאת, מפני שלא ראינו כל חלופה לכך. האו"ם החליט שניתן להקים מדינה יהודית ומדינה ערבית בארץ ישראל, ושירושלים תהיה עיר בינלאומית. על מנת להגשים את מטרתנו להקים את המדינה היהודית שהובטחה לנו, הסכמנו לתנאי בינאום ירושלים. אחרת, לא היינו מסכימים לכך לעולם, ובוודאי שלא היינו מבקשים זאת".

"כאשר כתבנו את טיוטות החוקים (של מדינת ישראל שתוקם זמן קצר לאחר מכן), נמנענו בכוונה תחילה מנושא ירושלים, והשארנו אותו פתוח. אולם מעת הקמת המדינה... התחייבנו ללא מילים בינו לבין עצמנו: ירושלים תהיה עיר ישראלית, אף אם רק מחצית העיר בידינו. אז החליטה מנהלת העם הזמנית להעביר את כל משרדיה לירושלים. ובכן, ההחלטה התקבלה אך היה זה עבך הנאמן שהיה הראשון לממשה. משרד המשפטים היה המשרד הראשון שהועבר מהקרית בתל אביב לירושלים, כאשר הייתי מנכ"ל המשרד".

"אינני מסכים שהרעיון [של מתן אוטונומיה לרובעים השונים בירושלים ולניהול המקומות הקדושים בעיר] הוא שריד של רעיון הבינאום, אך אני כן גורס כי זהו רעיון בריא, הגיוני וניתן ביצוע. כאשר ירדתי מכס השיפוט לפני ארבע שנים, ראש העיר, מר טדי קולק ביקש ממני להכין טיוטה של חזון לירושלים עצמאית. במילים אחרות, חוקה לירושלים עצמאית, או יותר נכון, אוטונומית, מעין 'עיר חופשית'. לא ירושלים בינלאומית, אלא עיר שתהיה בריבונות מלאה של מדינת ישראל, שתחולק למחוזות, או רובעים, אלו יהיו ערים נפרדים שיחוברו לכדי לפדרציה. האזור כולו ייקרא ירושלים רבתי, או מטרופולין ירושלים".

"בגרמניה ראינו ביהודים חילונים כגויים. אף כינינו אותם כך. לפתע, כאן בארץ, אף בגויים ראינו יהודים. הייתי תלמידו של הרב קוק והאמנתי בתמימותי כי ניתן להשיב את כל אותם יהודים 'סוררים' לחיק העדר. חשבתי שהדרך לעשות כן היא פשוט לדבר בנועם, לאהוב ולשכנע בעדינות, כדי למשוך אותם ברוח של הבנה ואנושיות".

"באותה עת (1929-30) הייתי ישיבה-בחור (אברך). שמרתי על מעמד זה במשך שנה שלמה. יכולתי להיות זמן רב ברובע מאה שערים, עם חברי נטורי קרתא, עם תומכי הרב זוננפלד, שבביתו פגשתי חברים באגודת ישראל. כשם שהייתי סובלני כלפי יהודים חילונים, כך הייתי סובלני לפי כמה מהמנהיגים הדתיים האנטי-ציוניים הימנים, ואף הרחקתי לכת והערצתי אותם. זאת, עד פורים בשנת 1930".

"באותו חג פורים, הייתי בחצר ישיבת מאה שערים. צפיתי בבובת ענק של הרב קוק עולה באש. ממש כמו האוטו-דה-פה באינקוויזיציה הספרדית. אני זוכר שלבי נמלא שנאה. אך לא היה לי אומץ לספר על כך לרב קוק או למי מתומכיו. כעסתי כל כך! בה בעת, חששתי שהוא ייפגע אם ישמע על שריפת הבובה. כאשר סיפרתי על כך לחבריי לישיבה, הם ענו כי 'הרב קוק יודע על מה שעשו, והוא אינו פגוע. בפשטות, הרב מעדיף להיפגע מאשר לפגוע בזולת'".

"מה הופך את ירושלים לקדושה? עבור יהודים דתיים, ירושלים קדושה משום שאלוהים הכריז על קדושתה. לנו אין צורך בהכרזה אלוהית. עבורנו, ירושלים קדושה משום שאנו קבענו שהיא קדושה וקידשנו אותה. הקנינו לירושלים את קדושתה מתוך אהבתנו העמוקה והרוחנית לעיר".

לפרטים נוספים אודות התערוכה ואפשרות
להצגתה אצלך: tmuraisrael@gmail.com
לצפייה דיגיטלית בתערוכה בעברית ובאנגלית,
ומערכי תוכן נלווים: www.5oreasonsforhope.com